

Вогнем і залізом: як убивали християн у Римській імперії

ПАВЛО ЗІНЧЕНКО

30 ЖОВТНЯ 2019

Коли імператор Діоклетіан розпочав Велике гоніння на християн, одною з жертв став святий Севастіан: його прив'язали до стовпа й розстріляли з луків. Юнак, загартований службою в преторіанській гвардії, вижив. Тоді його просто забили камінням до смерті.

Фото: Lawrence Lew OP

Стовп, стріли, каміння... Але це лише квіточки. Святу Агату спершу силоміць утримували в будинку розпусти, а потім за наказом намісника Сицилії Квінтіана кліщами вирвали їй груди. Дванадцятилітню святу Агнесу жбурнули у вогонь, а потім добили мечами. Святого Віта вкинули у казан, де кипіла олія. Чоловіків розпинали, жінок принижували й калічили, дітей варили живцем. Це не повний набір мук, які довелося зносити раннім християнським мученикам у Римській імперії.

Та чи був причиною цих звірств звичайний садизм? Чому римські імператори саме так намагалися захистити свою владу? Як реагували на цю жорстокість звичайні мешканці імперії? І чого довелося зазнати раннім християнам, щоб віра в Ісуса Христа вижила й навіть стала державною релігією тої-таки імперії? Аби розібратися з цими запитаннями, треба спершу зрозуміти, яке значення для Риму мала страта.

У Римській імперії смертна кара була гарантована за три злочини: змову проти імператора, заперечення його божественності й замах на життя імператорського чиновника. Християни автоматично підлягали другому звинуваченню. А що імператори стояли на чолі судової влади, то й перший пункт часто автоматично потрапляв у список звинувачень. Іти супроти імператора означало стати проти імперії, яку він уособлював. Перші християни – з усією своєю тихомирністю й любов'ю до ближнього – виявилися одними з головних ворогів, що руйнували підвалини держави.

Тому більшість мешканців Риму радо вітала гоніння на християн. Будьмо щирі: в усіх патріотично налаштованих громадян викликати острах невелика група людей, яка збирається за зачиненими дверима, не пускає до себе сторонніх спостерігачів і відмовляється визнавати верховний статус місцевої влади. А смирення християн перед лицем смерті наповнювало римських громадян, для яких чеснотою була звитяга, неприхованою огидою. Отже, політика «хліба і видовищ» діяла на благодатному ґрунті. Крім того, сцена жорстокої страти змушувала замислитися будь-кого, хто виношував бодай найменший намір повстати проти держави та її тілесного уособлення – божественного імператора.

Іти супроти імператора означало стати проти імперії, яку він уособлював.

Досі, коли йдеться про гоніння на християн, на думку спадає імператор Нерон. Цю славу він заслужив щонайменше стратою апостолів Петра й Павла. Утім, варто зважити на кілька

факторів. Нерон великого значення надавав букві закону. Під час страхітливої пожежі в Римі, у якій його часто звинувачують, імператор був далеко за містом, а дізнавшись про катастрофу, негайно повернувся й почав вершити суд. Навряд чи в пожежі були винні святі апостоли, але зовсім відкидати причетність до неї групи християн-екстремістів також не можна. Тому Петро й Павло загинули як лідери небезпечного угруповання. Порівняно з катуваннями пізніших мучеників, їхні страти не був аж таким садистським: одного розіп'яли, іншому стяли голову.

Звісно, ідеалізувати Нерона не варто. Святий Климент згадував про масову страту за його часів: «Християн, одягнених у шкіри, мов дичину, переслідували собаки. Християнок, перебраних у міфічних героїнь, віддавали звірам. Голодні леви жадібно накидалися на християн і миттю розривали їх на шматки». До розправи над вірними Христовими на арені долучались і гладіатори, які вбивали їх мечами і списами, змагаючись, хто вправніше це зробить. Що ж до самого святого Климента, то його втопили, прив'язавши якір до шиї, уже за імператора Траяна.

Та складно знайти серед переслідувачів когось, спроможного зрівнятися з Діоклетіаном і його співправителем Галерієм, які загалом панували з 284 до 311 року. Саме вони розпочали Велике гоніння на християн, поставивши жорстокі та brutальні страти послідовників Христа на потік. Є багато версій, чому спершу доволі толерантний Діоклетіан зненацька повернувся супроти них. Ми не будемо на цьому зупинятися, як і на законодавчому оформленні гонінь. Поговоримо лише про методи, якими імператори намагалися викоринити християнство й відновити вплив язичництва.

Серед перших жертв Діоклетіанового гоніння були близнюки Маркус і Марселіан, які прийняли християнство всупереч волі батьків-язичників. За віровідступництво їх прив'язали за руки до стовпа, а ноги прибили. Хлопців залишили мучитися цілу добу, а потім закололи списами. Кати не забули розправитися з дружиною одного з тюремників, Зоєю, яка сама навернулася до Христа. Жінку за руки підвісили до дерева, під яким розвели величезне багаття, підсмаживши нещасну. Вогонь, варто зазначити, належав до найпоширеніших інструментів страти.

Жорстоких катувань зазнав Квантін, який мав сміливість проповідувати християнство в Галлії. Його розпинали на мотузках, доки не вивихнули суглоби. Опісля мученика били батогом, поливали гарячою олією, пекли на вогні – і нарешті вкинули до темниці помирати.

**Найбільше імператори боялися навернення до Христа
легіонерів. Адже ті були опорою імперії.**

Перші випадки, щоправда, були поодинокі. Діоклетіан не мав наміру розгорнути масштабні репресії. Ця ініціатива належала Галерієві, головному натхненникові масштабних гонінь на християн. Приводом стали військові невдачі імперії, провину за які поклали на воїнів-християн. Першою жертвою цього етапу переслідувань став невідомий вірянин, який зірвав зі стіни антихристиянський указ. За це його видали на розправу натовпу й публічно спалили.

Уваги заслуговує один нюанс: найбільше імператори боялися навернення до Христа легіонерів. Адже ті були опорою імперії. Приклад святого Севастіана – лише одна з ілюстрацій жорстокості розправ над воїнами. 303 року шістнадцятьох воїнів на чолі з Дасієм Нікомедійським катували прямісінько в імператорській резиденції, перед бойовими побратимами. Вони так і не погодилися зречтись Христа. Тоді їх на човні вивезли далеко в море й утопили.

Юну християнку Евлалію розірвали гаками на шматки за те, що висміяла язичницьких богів, яким поклонявся офіцер, що сватався до неї. Жорстокою розправою «наречений» намагався відвернути від себе будь-які підозри.

Коли в імперії почали ходити чутки про майбутнє зречення Діоклетіана, гоніння ще пожорстокішали. Язичники ніби прагнули знищити якнайбільше християн до тієї миті. 304 року в Іспанії заарештували пресвітера Валерія й диякона Вінсенга. Диякон зазнав страшних мук. Йому вивертали кінцівки, розривали гаками, а потім спекли в металевій клітці. Інакшою була доля пресвітера: його лишили живим, засудивши до вигнання. Це зробили, щоб скомпрометувати верхівку Церкви в очах інших християн.

Убивства послідовників Христа по всій імперії були садистськими й неодмінно публічними. Християн намагалися відвернути від віри, а громадян імперії – наповнити ненавистю до них. Проте гоніння не досягли успіху. 305 року популярний у народі Діоклетіан добровільно зрікся влади. Галерій, неготовий продовжувати повномасштабні переслідування без нього, 310 року видав Нікомедійський едикт. Хоча текст документа був повний зневаги до християн, він поклав край останньому великому гонінню на Христових вірних. Підсмажування живцем і розривання на шматки не допомогло – Церква успішно витримала це випробування й почала рух до офіційного визнання. Уже 313 року імператор Костянтин Великий видав Міланський едикт, який гарантував християнським підданам імперії свободу віросповідання.

